

Ambt & Heerlijkheid

DE LAATSTE HEER VAN BAAK

Astrid Schutte

Werner Helmich, de laatste heer van Baak, werd geboren in Velp en stierf er ook. Deze erfgenaam van Huis Baak werd in zijn leven geconfronteerd met grote veranderingen: de teloorgang van de traditionele elite, de verwoestingen van de Tweede Wereldoorlog en de noodzaak over te stappen naar een bestaan in loondienst. Over zijn veelbewogen leven schreef Astrid Schutte 'De laatste heer', verschenen bij Ambo Anthos op 17 augustus 2021.

Het Velp waar Ernest Helmich en Antoinette Helmich-Eras, de ouders van dr. mr. Werner Bernard Helmich, na hun huwelijk in 1909 neerstrijken, ademt een rust die anno 2021 is verdwenen. Het verkeer in de Hoofdstraat is dan nog kalm. Het paar woont er eerst op nummer 230 (tegenwoordig het winkelpand van de Versgaard en vroeger nummer A407) en vanaf 1915 in Huis in de Weide (D145, nu Hoofdstraat 21, de werkplek van tandarts Kraaij).

*Hoofdstraat begin 20^e eeuw met nummer A407, nu nummer 230
(Collectie Johan van Schaik)*

Karren en paarden met wagens en koetsen zijn in die tijd de belangrijkste vervoersmiddelen. De voortuinen met gietijzeren hekken zijn diep. De Herensociëteit, waar

vader Ernest lid van is, bevindt zich op loopafstand van het huis. Voor bezoeken aan deze sociëteit heeft vader Helmich alle tijd. Hij renteniert namelijk van het kapitaal dat hij geërfd heeft van zijn ouders, grootgrondbezitter Gerardus Helmich en Engelbartha, jonkvrouwe van Middachten.

Huis in de Weide ± 1915 (Reconstructie op basis van andere foto's)

Maar de nieuwe eeuw brengt met rasse schreden veranderingen in hun leven en dat van hun zoon Werner. In heel Nederland hebben landgoedeigenaren steeds meer moeite de groeiende kosten van hun landgoederen op te brengen. Ook in en rond Velp worden statige villa's, zoals de villa van jonkheer Brantsen aan de Hoofdstraat, gesloopt. Vanaf de eeuwwisseling wordt werken voor de

kost voor de hogere klassen waaronder de adel, eerder regel dan uitzondering .

In Velp verschijnt op de plek van de Brantsen-villa een groot, splinternieuw postkantoor als symbool van de bedrijvigheid die de nieuwe eeuw kenmerkt. Ook het aantal winkels groeit. De Hoofdstraat wordt verbreed voor het toenemende verkeer, ten koste van de bomen en voortuinen van de villa's. Er wordt een riolering aangelegd en vanaf in 1912 wordt de paardentram vervangen door een elektrische.

Katholiek onderwijs

Een jaar later, op 11 maart 1913, wordt als tweede kind van Ernest en Antoinette Helmich-Eras hun enige zoon geboren: Werner. Een jaar eerder is er een dochter geboren: Johanna. Beiden zullen het landgoed Huis Baak, in de gemeente Bronckhorst, erven, maar het zal Werner zijn die conform de familietraditie als laatste heer van Baak door het leven zal gaan.

Het gezin Helmich-Eras is katholiek. In het destijds door liberalen gedomineerde Velp is dat een probleem omdat er geen katholieke lagere school is waar de kinderen naar toe kunnen. Voor katholieken is dat in die tijd een zeer belangrijke zaak. Vader Ernest doneert dan ook aan een fonds voor de vorming van een R.K. jongensschool in Velp. Uiteraard in de hoop dat zijn kinderen daar naartoe kunnen gaan. Het loopt echter anders.

Doesburg

Door de nieuwe Lager Onderwijswet van 1920 komen salarissen van onderwijzers voor rekening van het rijk en de kosten voor gebouwen en leermiddelen voor rekening van de gemeenten. De gemeente Rheden, mogelijk beducht voor de kosten en voor de concurrentie met openbare scholen, wijst het verzoek van de katholieke groep ingezetenen om een eigen school in Velp te mogen stichten af. Voor Ernest en Antoinette is dat een keerpunt: ze besluiten te verhuizen naar Doesburg, waar meer katholieken wonen en waar katholieke lagere scholen zijn voor jongens en meisjes.

Studiofoto van Ernest Helmich, Johanna Helmich, Werner Helmich en Antoinette Helmich-Eras, genomen bij fotostudio Joh. van Dijk in Velp (Auteursrechten familie Helmich)

Steun der strijdende mensheid

Werner bezoekt niet alleen een katholieke lagere school, maar gaat daarna naar het katholieke Nijmeegse Canisiuscollege. Vanaf 1931 vervolgt hij zijn opleiding bij de acht jaar daarvoor opgerichte Katholieke Universiteit van Nijmegen. Hij studeert rechten, een in zijn milieu gangbare keus. In 1936 begint hij aan een promotieonderzoek, onder leiding van de flamboyante Velpenaar dr. Pieter Kamphuisen, die aan de Zutphensestraatweg in villa 'Nieuw Haveke' woont. Werner bezoekt zijn promotor regelmatig om over zijn proefschrift te praten.

Inmiddels is duidelijk dat Werner, in tegenstelling tot zijn vader, niet zal kunnen kiezen voor een renteniersbestaan. Met name zijn moeder, nazaat van de Tilburgse textielfamilie Eras, heeft bovendien ook grote ambities voor hem en ziet hem in een rol als leider van het katholieke volksdeel dat in die tijd de grootste geloofsgroep van Nederland is. Maar daarnaast is het ook de bedoeling dat Werner als heer van Baak de traditie voortzet en op het landgoed zal gaan wonen.

De oorlog en de stijgende kosten voor landgoedeigenaren komen wreed tussenbeide. Als in 1943 Werner en Johanna Huis Baak en de bijbehorende gronden erven, is Nederland in oorlog. Werners vader Ernest is inmiddels overleden. Als Werner, zijn zus en moeder in Baak arriveren, blijkt het landhuis niet leeg. Een groep nonnen hebben een vleugel toegewezen gekregen als woonruimte. Werner en de zijnen trekken in een kasteel dat van meet af aan bedreigd wordt met inkwartiering

Lokale bankdirecteur

Tijdens de oorlog moet Werner, die waarschijnlijk zelden een schop in zijn handen heeft gehad, bovendien loopgraven aanleggen. Zij aan zij met de mensen die voorheen bij hem in dienst waren. Dat Werner uit een hogere klasse komt, daar hebben de Duitsers geen boodschap aan. In die tijd waarschijnlijk ontmoet Werner mijn vader, pachterszoon Jan Schutte, ook aan het werk gezet in de loopgraven.

Huis Baak medio 20ste eeuw (Auteursrechten familie Helmich)

door Duitse soldaten. Diverse keren moeten Werner en zijn familie hun spullen in veiligheid brengen en vertrekken ontruimen wanneer ze daartoe opdracht krijgen. Ook na de bevrijding wordt het landhuis weer bezet door soldaten, nu van geallieerde zijde. Vernielingen aan hun huis, onvakkundig gerooide bossen en een gedecimeerde wildstand zijn het resultaat.

Na de oorlog zal Werner mijn vader, die aanvankelijk alleen de lagere school heeft doorlopen, helpen met zijn studie waardoor deze uiteindelijk de lokale bankdirecteur wordt. Naast de lijn van Werner vormt het leven van mijn vader de tweede verhaallijn in mijn boek: de gewone man die door gegroeide onderwijskansen kon opklimmen.

Pachters halen de heer van Baak in 1951 in (Auteursrechten familie Helmich)

Groot verdriet

Na de oorlog lijken de kansen voor Werner aanvankelijk te keren. Hij knapt zijn landgoed op, wordt smoorverliefd, trouwt en het paar wordt door de zestig pachters met groots vertoon als heer en vrouwe van Baak het dorp binnengehaald.

Maar het onderhoud van het landgoed vergt veel van zijn financiële spankracht. Een praktisch opbouwen als advocaat lukt vanuit het agrarische Baak bovendien niet. Wanneer zijn zuster, die inmiddels ook gehuwd is, elders gaat wonen, verliest hij ook een potentiële medefinancierder van het kasteel. In 1956 moet Werner tot zijn grote verdriet Huis Baak van de hand doen. Hij verkoopt het aan de religieuze orde 'Dochters der Liefde' en verhuist terug naar Velp.

In Velp, in een rietgedekte villa aan de Rembrandtlaan, vlak om de hoek bij zijn voormalige promotor Pieter

Kamphuisen, brengen Werner en zijn vrouw Alda Schneider-Helmich de daarop volgende jaren door. Hij vindt een gewone baan en gaat werken als juridisch adviseur bij de Aartsdiocese Boeren- en Tuindersbond in Arnhem. Alda is van 1966-1974 voor de KVP gemeenteraadslid voor Rheden. Hun drie kinderen beleven volgens eigen zeggen in Velp in de jaren zestig en zeventig een gouden tijd met veel vrijheid.

De naoorlogse jaren zijn echter ook de jaren van de ontkerkelijking. In zijn Velpse tijd werkt Werner

met veel geestdrift verder aan zijn proefschrift waarmee hij het geloofsverval een halt wil toebrengen. Maar in 1976 overlijdt hij onverwacht zonder dit proefschrift te kunnen voltooien.

De laatste heer vertelt het verhaal van twee levens: dat van kasteelheer Werner Helmich, geboren in welstand, die door de veranderende tijden zijn kasteel moest verlaten, en dat van Jan Schutte, die opgroeide in soberheid en door de onderwijskansen van de nieuwe eeuw kon opklimmen tot bankdirecteur.

'De laatste heer' (Ambon Anthos, 17 augustus 2021) bevat een uitgebreide literatuurbeschrijving. Meer info over 'De laatste heer' en lezingen over het boek: <https://www.facebook.com/Astridschutteschrijver> <https://astridschutte.com/>